

La qüestió sobre el *logos* filosòfic, avui

Lluís ALEGRET I BIOSCA
Societat Catalana de Filosofia

RESUM: Aquest article exposa la situació crítica del discurs filosòfic en els nostres dies. D'acord amb Peter Sloterdijk (*Kritik der zynischen Vernunft*), es pot parlar d'agonia de la filosofia, perquè ha deixat d'ésser amor al saber i ha esdevingut amor al poder a partir del pensament de Nietzsche. El camí de la seva rehabilitació comporta situar el discurs entre la ciència i la literatura.

PARAULES CLAU: Sloterdijk, Nietzsche, ciència, literatura.

1. PREÀMBUL

Científics, escriptors, músics, poetes, filòsofs han llaurat el camp de la cultura alemanya durant segles. Dues grans derrotes militars i l'ensulsiada nazi l'han posada en escac. Ara bé, els fonaments són sòlids i resisteixen, malgrat les últimes polsegues aixecades per les declaracions de Günter Grass i l'exposició a Berlín de l'escultor del Tercer Reich Arno Breker (la polseguera també s'aixecà, en el seu moment, amb Leni Riefenstahl, l'arquitecte Speer i l'escriptor Ernst Jünger). Sense abjurar del passat, sorgeixen del fang com l'au fènix els homes que han superat el trauma i protagonitzen la revifalla del ben cimentat pensament alemany: Rüdiger Safranski, Peter Sloterdijk, Norbert Bolz. Però la superació del profund trauma moral del poble alemany no ha estat fàcil; el mateix Sloterdijk ho exposa amb tota la cruesa: «Es klingt seltsam: obwohl ich meine Mutter erst in Sommer 1947 von außen kennenlernte, habe ich zeitlebens, manchmal schwächer, manchmal deutlicher, das Gefühl mit mir herumgetragen, den letzten Weltkrieg noch selbst erlebt zu haben, genauer: mitten aus diesem Krieg zu stammen. Es sind nicht Ereignisse, die für mich zählen, es sind Stimmungen —keine Bombennächte in den Kellern, kein Sirenengeheul, keine schwankenden Glühbirnen beim Fliegerangriff, kein Ausgegrabenwerden aus dem Schutt. Doch habe ich einen Extract von Weltkrieg mitbekommen, in dem die Mitwisserschaft

vom Schlimmsten aus der Innenperspektive enthalten ist.»¹ Malgrat tot, el *logos* alemany, potent, torna a ésser un far de la filosofia europea.

2. INTRODUCCIÓ

L'experiència totalitària europea no ha caigut en sac foradat, sinó que ha impactat en el far filosòfic. La seva llum ha d'ésser, avui, més intensa, més profunda, en fi, més crítica. Ha de penetrar en les arrels de la civilització occidental i posar al descobert les nafres del *logos* filosòfic il·lustrat, origen de la seva agonia. «Seit einem Jahrhundert liegt die Philosophie im Sterben und kann es nicht, weil ihre Aufgabe nicht erfüllt ist. So muß sich ihr Abschied quälend in die Länge ziehen. Wo sie nicht in bloßer Gedankenverwaltung zugrunde ging, schleppt sie sich dahin in einer glitzernen Agonie, in der ihn einfällt, was sie zeitlebens zu sagen vergaß. Angesichts des Endes möchte sie ehrlich werden und ihr letztes Geheimnis preisgeben. Sie gesteht: die großen Themen, das waren Ausflüchte und halbe Wahrheiten. Diese vergeblich schönen Höhenflüge —Gott, Universum, Theorie, Praxis, Subjekt, Objekt, Körper, Geist, Sinn, Nichts— das alles ist nichts. Das sind Substantive für junge Leute, für Außen-seiter, Kleriker, Soziologen. “Worte, Worte —Substantive. Sie brauchen nur die Schwingen zu öffnen und Jahrtausende entfallen ihrem Flug—” (Gottfried Benn, *Epilog und lyrisches Ich*).»²

3. LA MALALTIA GREU DEL LOGOS FILOSÒFIC

Aturem-nos en aquest text de Sloterdijk, assaborim, com si d'una flor es tractés, els seus mots, la paraula *poètica*, metafòrica, el seu *logos* i recordem, de passada, la dita de Heidegger: «Die Sprache ist das Haus des Sein», el llenguatge com la música viu en la intimitat d'una llar, en la quietud de la reflexió, per això és creativa i alhora crítica. El discurs de Sloterdijk, bon coneixedor de Heidegger, té aquestes característiques.

1. «Sona estrany: si bé jo vaig conèixer la meva mare des de fora justament l'estiu del 1947, al llarg de la vida m'ha acompanyat el sentiment, a vegades dèbil, a vegades intens, d'haver viscut encara l'última guerra mundial, en un mot: de provenir d'enmig d'aquesta guerra. Per a mi no es tracta d'enumerar esdeveniments, es tracta d'atmosfera —cap bombardeig nocturn en els refugis, cap udol de les sirenes, cap làmpada amb poca lluminositat a causa dels atacs aeris, cap exhumació entre la runa. Així, doncs, jo he rebut un tast de la guerra mundial, que conté el coneixement compartit del pitjor des d'una perspectiva interna.» Peter SLOTERDIJK, *Versprechen auf Deutsch. Reder über das eigene Land*, Frankfurt, Suhrkamp, p. 16 (*Compromís alemany. Discurs sobre la pròpia terra*).

2. «D'un segle ençà, la filosofia agonitza i no pot morir, perquè la seva tasca no s'ha acomplert. Així, doncs, el seu acomiadament s'ha d'ajornar feixugament. En no perir administrant el pensament, s'arrossega fins aquí en una agonia relluent, a la qual li escau allò que ella oblidà de dir al llarg de la vida. Amb la mirada fixada en el final desitja sincerament prosseguir i revelar el seu últim secret. Ella proclama: els grans temes que eren subterfugis i mitges veritats. Aquests voladissos, bells, fútils —Déu, univers, teoria, praxi, subjecte, objecte, cos, esperit, sentit, no-res—, tot és fullaraca. Són substantius per a gent jove, marginats, clergues, sociòlegs. “Parauls, paraules —substantius. Únicament els fa falta obrir les ales i en el seu vol fugir del període de mil anys”.» Peter SLOTERDIJK, *Kritik der zynischen Vernunft*, Frankfurt, Suhrkamp, 1983, p. 7.

El *logos* filosòfic està en una situació agònica, perquè no ha acomplert la seva obligació: interpel·lar l'existència; no ha estat suficientment crític, s'ha conformat amb mitges veritats i així les paraules se les ha emportat el vent, reduïdes al no-res; ara cal que remuntin el vol i aterrin en les coses, en els fenòmens socials, polítics, històrics, econòmics («Zur die Sache», deia Husserl) escapolint-se de l'idealisme acrític. Aquí el mot alemany de Gottfried Benn, en la citació recollida per Sloterdijk, és contundent: *entfallen* vol dir escapar-se, oblidar, deixar enrere.

En el nostre pensar actual, ja no hi ha cap més senyal lluminós, propi de l'elevació del concepte. És necessari un far potent. Som falsament il·lustrats, apàtics. De l'amor a la saviesa, ja no se'n parla. No hi ha cap saber més del qual hom pugui ser amic. D'altra banda, el pseudologos filosòfic recorre, a la moda, a l'última notícia.

Com s'ha pogut arribar a aquesta situació? En principi, el nord de la filosofia, del discurs filosòfic, és el desig de saber. Una tasca no acomplerta per haver abandonat el nord: deixar d'ésser desig de saber i esdevenir desig de poder, d'acord amb la formulació crítica de Nietzsche a la Il·lustració: «Wissen ist Macht» (saber és poder). Hom pot trobar un tast d'aquesta vinculació del saber amb el poder en el plantejament platònic de l'Estat: el saber del filòsof està supeditat a l'exercici del poder.

4. EL SABER COM A PODER. PRECEDENTS HISTÒRICS

Vivim, per tant, en l'època de *die Wille zur Macht* (la voluntat vers el poder). Aquesta premissa que arrenca de Plató travessa la història occidental: edat mitjana, Renaixement, modernitat, i es fa present a la Il·lustració d'una forma dissimulada, cínica. Una Il·lustració que fa l'ullet al poder, si més no econòmic, i aquest fer l'ullet de la raó, del *logos* il·lustrat, explica el perquè del títol del llibre de Sloterdijk: *Kritik der zynischen Vernunft*, amb una clara al·lusió a la *Kritik der reinen Vernunft*. Per què el *logos* il·lustrat fa l'ullet al poder? Doncs, perquè ja es produeix una escissió —denunciada per Hegel— entre la raó pura i la raó pràctica. Per un cantó, la raó pura és un tribunal que avala els dictàmens de la raó científica —la *ratio*—, estableix quina és la seva demarcació i imposa les seves lleis a la natura.³ Per un altre cantó, la raó pràctica, la voluntat impel·leix la consciència a obrar segons el deure, la llei moral universal: «respecta l'altre, no facis a l'altre allò que a tu no et plauria que et fessin.» Una traducció *light*, burgesa, del principi cristià de l'amor universal. I Hegel es queixa amb

3. «Die Vernunft muß mit ihren Prinzipien, nach denen allein übereinkommende Erscheinungen für Gesetze gelten können in einer Hand, und mit dem Experiment, das sie nach jenen ausdachte, in der anderen, an die Natur gehen, zwar um von ihr belehrt zu werden, aber nicht in der Qualität eines Schülers, der sich alles vorsagen läßt, was der Lehrer will, sondern eines bestellten Richters, der die Zeugen nötig auf die Fragen zu antworten, die ihr vorlegt.» Immanuel KANT, *Kritik der reinen Vernunft*, Stuttgart, Reclam, 1966, p. 25-26. («La raó amb els seus principis en una mà, d'acord amb els quals els fenòmens que s'ajusten a les lleis únicament poden tenir validesa i amb l'experiment que ella ha projectat d'acord amb els principis, en l'altra mà, ha d'anar a la natura per a ser allisonada, però no precisament com un alumne que es deixa ensinistrar en tot pel que vol el mestre, sinó com un jutge autoritzat que obliga els testimonis a respondre les qüestions que ell els planteja.»)

raó perquè les escissions són palanques que porten al cinisme. En el camp de la raó teòrica de la *ratio* —fraudulentament separada de la raó pràctica—, s'estableixen uns principis dominants, en funció dels interessos polítics i econòmics particulars; en el camp de la raó pràctica, de l'ètica, els principis universals.

La filosofia, el *logos*, no ha acomplert la seva tasca perquè ha deixat d'ésser amor al saber i ha esdevingut desig de poder. En el llit de mort de la filosofia hi ha el rètol «Wissen ist Macht»; segons Sloterdijk, aquí comença l'agonia del *logos* filosòfic i el primer profeta a anunciar-ho és Nietzsche.

Formulem-nos, ara, una qüestió cabdal: per què a la nostra època s'ha arribat a l'abandó absolut del desig de saber (l'ensenyament és un exemple lacerant d'aquesta situació)?, és a dir, per què el saber esdevé poder? i, per tant, per què la raó que fonamenta aquest poder econòmic i polític de dominació de la natura com si fos un *Ausbeutungsarbeiter* (treballador explotat) és una raó cínica? Una raó que ja no es conforma a fer l'ullet una mica dissimuladament, sinó que mira de fit a fit el poder econòmic, el domini de la natura, i de reüll el poder de l'Estat i que ha comportat l'agonia de la filosofia. L'amor a la saviesa, a la veritat, al bé és un desig d'universalitat, mentre que el desig de poder és un desig basat en l'interès, en el particular. Una natura regulada per la *ratio*, pel càlcul matemàtic, i aquest, al seu torn, per l'interès econòmic, deixa d'estar a l'abast de tothom i se'n fa un ús particular, privat. Una natura mecanitzada ja no és un referent que doni sentit a l'existència. La privatització i la mecanització tenen els seus precedents.

És a partir del Renaixement i de l'edat moderna quan sorgeix la consciència que és possible obtenir el paradís a la terra, que els humans no sols poden robar prometeicament el foc sagrat als déus, sinó que poden ocupar l'Olimp, que és possible fer del cel una terra nova, que no cal esperar, doncs, resignadament, el benestar en el més enllà, després de la mort; el benestar es pot aconseguir en el més ençà, aquí i ara. En el Renaixement, en el context de l'expansió comercial per la Mediterrània i del descobriment d'Amèrica, de l'aparició de les armes de foc, dels primers artefactes mecànics, apareix la figura del mag i de l'alquimista —que cerca la possibilitat de «fabricar or»— junt amb una nova interpretació de la *physis*. Una natura plena de vida, mare nutricia, identificada amb la divinitat —recordem Pico della Mirandola, Ficino, Giordano Bruno— que posseeix tresors ocults que el mag pot revelar amb els seus encanteris. L'home pot superar les seves limitacions físiques: volar, submergir-se en l'aigua, etc. No té res de particular que Descartes, en aquesta línia, cerqués els membres de l'entitat esotèrica, els *Rosacreu*. Sembla que la idea d'interpretar la natura amb el llenguatge matematicogeomètric i la idea de les coordenades, posar en relació les corbes geomètriques i les equacions matemàtiques, sorgeix dels Rosacreu. Descartes formula el seu projecte filosoficomatemàtic de la mateixa manera que un alquimista ho faria esotèricament en el Renaixement: crear una natura de caire mecànic, artificial, calculada i controlada per la raó humana, amb la finalitat d'assolir el benestar per a l'home, tot superant les deficiències i les mancances de la *physis*. No obstant això, en el pensament mecanicista de Descartes encara hi ha una apel·lació a l'universal: Déu garanteix el projecte del món artificial.

La filosofia del capitalisme, en concomitància amb el pensament mecanicista cartesiana, elaborada per Adam Smith (Kirkcaldy, 1723 - Edimburg, 1790) a *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (*Investigació sobre la naturalesa i les causes de la prosperitat de les nacions*, 1776), està basada en la teoria dels sentiments morals. L'home és un ésser bo, car procedeix d'un univers harmònic, creat per l'Ésser suprem. Segons el principi de la simpatia, hi ha un acord entre l'interès egoista encaminat a la recerca del benestar i l'interès social; el meu interès particular coincideix amb l'interès de la societat, l'interès particular s'harmonitza amb l'universal, el bé comú. D'altra banda, les relacions humanes es basen en la simpatia, no en la mera competitivitat.

Ara bé, el desenvolupament industrial, econòmic, al segle XIX i la seva continuació al XX trastoca els plantejaments ètics originaris: s'imposa l'explotació de l'obrer, després la de la natura, amb la tesi que la riquesa i el benestar no els proporcionen els productes de l'agricultura —com sostenia el *fisiocratism*, per exemple—, sinó els que fabrica l'home, susceptibles de ser programats, produïts i difosos en quantitats significatives.⁴ El mercat ha d'ésser lliure, regulat per «una mà invisible». Triomfa, doncs, l'interès particular sobre l'universal. Estem en el terreny abonat per al cinisme.⁵

I què comporta el triomf del particular sobre l'universal pel que fa al discurs filosòfic? Doncs l'aparició de noves categories que forneixen un discurs feble, estantís, flexible. A través d'un retrat acurat, Sloterdijk destaca la nova categoria del discurs agònic: el superflu, categoria del discurs economicista que es presenta amb pretensions universalistes (*das Überfluß*): «Die dominierenden Ideologien des 19. und frühen 20. Jahrhunderts blieben, indem sie den doktrinär überhöhten Arbeitswert an die Spitze aller Erklärungen des Reichtums stellen, chronisch unfähig zu begreifen, daß die industrielle geförderte und genutzte Kohle kein "Rohstoff" (matèria en brut) wie jeder andere ist, sondern der erste große Entlastungsagent (agent d'alleujament, de descàrrega de feina, de responsabilitat). Dank dieses universalen "Naturarbeiters" (den die Alchemisten über Jahrhunderte vergeblich gesucht hatte) hielt das Prinzip *Überfluß* seinen Einzug (instal·lació) in das Treibhaus (hivernacle) der Zivilisation.»⁶

4. «Der Konsumismus ist Immunsystem der Weltgesellschaft gegen den Virus der fanatischen Religionen. Die Apologie dieses Lebensstils, bis hinein in die Sphäre der Liebe, muß nicht die Augen verschließen vor den Folgekosten der Modernisierung, den Ausschlußmechanismen unserer Rationalität und den Schicksalen der Globalisierungsoffer.» Norbert BOLZ, *Das konsumistische Manifest*, Munic, Fink, 2002.

5. Peter SLOTERDIJK, *Luftbeben. An den Quellen des Terrors*, Frankfurt, Suhrkamp, 2002, p. 7. Endemés són tres les qüestions que conformen la realitat actual: «die Praxis des Terrorismus, das Konzept des Produktdesigns und den Umweltgedanken.»

6. «Les ideologies dominants del segle dinou i començament del vint romanen, en tant que elles estableixen doctrinàriament en el cim de totes les explicacions el valor elevat del treball, incapaç d'entendre de forma malaltissa que el carbó utilitzat i necessari industrialment no és una matèria en brut com una altra qualsevol, sinó un gran agent d'alleujament, de descàrrega de feina. Gràcies a aquest treballador de la natura (que l'alquimista havia buscat en va des de feia segles), el principi del malbaratament manté la instal·lació de l'hivernacle de la civilització.» Peter SLOTERDIJK, *Was geschah im 20. Jahrhundert? Unterwegs zu einer Kritik der extremistischen Vernunft. Einleitungsvorlesung*, Chaire Emmanuel Levinas, Estrasbourg, 4 de març de 2005, p. 35.

És el triomf de la *ratio* sobre el *logos*, del particular sobre l'universal, el triomf de la superfluïtat, de la relaxació, de la banalitat. Quan el particular domina l'universal, quan el poder econòmic domina el saber i, àdhuc, la política, la *ratio* (raó calculadora) sobre el *logos* (raó del saber), aleshores podem dir que la nostra és una època cínica. En conseqüència, «Die *Kritik der zynischen Vernunft* verspricht sich darum mehr von einer Erheiterungsarbeit bei welcher von Anfang an feststeht, daß sie nicht so sehr Arbeit ist als Entspannung von ihr» [«La *Crítica de la raó cínica* es compromet més aviat a un treball amè, per la qual cosa des del començament s'estableix que és més exercici de relaxació que no pas de treball»]. Per cert, aquí, amè té el sentit d'ironia, d'agudeses, practicada pels escèptics i pel mateix Diògenes, representant eximi del cinisme clàssic.

La *Kritik der zynischen Vernunft* —contrapunt de la *Kritik der reinen Vernunft*— és l'obra bàsica ontològica del discurs de Sloterdijk, on es troba el perquè de la raó cínica, la seva definició i els seus matisos diferents, el mètode, els criteris de la crítica i les característiques del relat. Els conceptes i les categories bàsiques de les seves obres posteriors, entre les quals *Sphären*, cal anar-los a cercar en la *Kritik der zynische Vernunft*.

5. DEFINICIÓ DE CINISME

La filosofia sols pot recuperar-se, és a dir, superar la seva agonia, si recupera el seu component originari, poètic, creatiu. El discurs ha de seguir el camí, el mètode que li és propi, entre la ciència (la *ratio*) i el *logos*, la paraula creativa, la poesia. «Eine Mischung zwischen logos und Ratio.» Per això és necessari analitzar amb cura les categories fonamentals del seu discurs i la seva metodologia, començant pel mot cinisme: «El cinisme és la falsa consciència il·lustrada. És la consciència dissortada moderna, en la qual la Il·lustració ha treballat a la vegada amb èxit i inútilment. Ella ha elaborat la seva il·lustració, però no l'ha consumat ni l'ha pogut consumir. Ben situada i al mateix temps miserable, aquesta consciència no experimenta cap interès per cap crítica de la ideologia, atès que la falsedat ja ha oscil·lat irreflexivament [...] Aquest assaig intenta desenvolupar el contingut d'aquesta proposició justament cínica, de tal manera que faci ús de la manera de fer de l'antic quinisme: el riure, el greuge, la provocació.»⁷

Arbeit macht frei. És un bon paradigma de cinisme, de raó cínica.

Etimològicament el mot cinisme prové del grec *kyneoo*, amb el significat de caní, impudent, provocador. En català té un sentit biunívoc, a saber, per un cantó, al·ludeix directament a l'actitud crítica, provocativa, de Diògenes, que segons Diògenes Laerci vivia enmig de la plaça pública —un bidó li feia de llar— tal com avui un marginat, un vagabund, un antisistema; per un altre cantó, al·ludeix a l'actitud d'aquell que diu una cosa i en fa una altra, un que es comporta sense cap consideració

7. Peter SLOTERDIJK, *Der Kritik...*, p. 14.

vers l'altre. Tot i així, segons Sloterdijk, cal matisar i veure tots els plecs que envolten el mot:

- a) *kynische* (*quínic*), que correspon a l'actitud originària de Diògenes;
- b) *cynische* (*cínica*), la peculiar de Nietzsche, i
- c) *zynische* (*zínica*), que correspon a la d'aquell que diu una cosa i en fa una altra, o allò que sent particular, hom pretén fer-ho passar per universal.

En la raó cínica o cinisme de Nietzsche (*b*), hom hi troba una sospita, un desvergonyiment (*Entthemmung*), una mena d'instrumentalisme igual al del jo polític que emmascara el seu desig de domini. Actituds distintes, doncs, entre la posició de Diògenes i la posició de Nietzsche. Nietzsche instrumentalitza el *quinisme* (raó *quínic*), per això Sloterdijk l'enuncia amb la lletra *c*.

En canvi, defineix la raó *zynische* com la consciència infeliç, pròpia del malestar de la cultura, com la consciència falsa il·lustrada, i en distingeix tres aspectes:

1) El *zynisme* intuïtiu, que articula un malestar (*Unbehagen*) provocat per les paradoxes i els atzucacs, les falses esperances, els principis de bogeria (guerres, atemptats suïcides), els silencis greus de la raó, del discurs filosòfic esquinçat de la postmodernitat entre el que hom pensa i el que hom fa: entre el real i el racional, en contraposició amb el *dictum* hegelian: «tot allò que és racional esdevé real i efectiu i tot allò que és real i efectiu esdevé racional.» Es tracta també de l'escissió entre les agustinianes ciutat terrenal i ciutat celestial. Els principis es mantenen impol·luts en la celestial, però en la terrenal són embrutats pel fang de la realitat. Una consciència esquizoide que pretén trobar l'autososteniment enmig d'un panorama fluid (*flüssig*), bla, d'indiferència, de desmenjament moral.

2) El *zynisme* històric es remunta als orígens, al *quinisme* de segell diogènic i representa l'impuls de l'individu contra la pseudoracionalitat i la distorsió (*Verdrehungen*). Adopta com a forma de crítica el fet de riure, el refús polític (*politische Verweigerung*), la preocupació per la *physis*; un *zynisme* que usa la caricatura, la pantomima, que és feridor, agut, usat per exemple, encara que d'una forma maldestra, pel director de teatre Calixto Bieito (vegeu *Don Giovanni* i *Machbet*). Es manifesta en els moments de crisi, amb un xoc de consciències, formes d'oposició entre un dalt i un baix, entre el *Hochkunst* i el *Volkunst*, com una mena de dadaisme esbiaixat de les obres de Cioran. Es troba també en la *Zauberberg* de Thomas Mann: «Hans Castorp va respondre: No. Vostè s'equivoca [...] senyor Settembrini. Jo acompanyo el meu cosí Ziemßen un parell de setmanes i amb aquesta avinentesa també vull reposar un xic. Diable! Vostè no és dels nostres? Vostè està sa i s'hostatja aquí només com Ulisses en el regne de les ombres. Quina gosadia baixar a la profunditat on els morts viuen sense suc ni bruc i sense sentit. [...] Nosaltres no coneixem la mesura de la setmana, senyor meu, si em permet alligonar-lo. La nostra unitat de temps més petita és el mes. Comptem *grosso modo*, és el privilegi de les ombres.»⁸ Què vol significar aquí Thomas Mann? La crisi de la Il·lustració, del *logos* dominat progressivament per la *ratio*, l'en-

8. Thomas MANN, *Der Zauberberg*, Frankfurt, Fisher, 2001, p. 83-84.

trada en un món artificial dominat per un poder econòmic que controla el coneixement i la tècnica. El sanatori *Berghof* és una metàfora genial de la ciutat dels morts mitològica: l'Hades, dominat per Minos i Radamantis (el doctor Behrens, el metge i el seu ajudant) que controlen en tot moment la vida dels malalts. Al sanatori, els malalts, igual que els morts a l'Hades, porten una vida que fa exclamar a Aquil·les: «prefereixo la vida d'un dels porquers de la meua finca abans que aquesta, sense passió, trista, monòtona, sense temps ni duració.» En la *Zauberberg* es produeix una inversió significativa: es puja al sanatori, a l'Hades; en canvi, la vida, la realitat, transcorre amb totes les seves contradiccions allà baix. Per què aquesta inversió? Per a remarcar el *zynisme* de la raó calculadora, simbolitzada pels metges i les seves tècniques terapèutiques, que sotmeten els malalts a una vida insípida, sense al·licients, on no hi ha consciència del temps, car es viu en una mena de bombolla individual, tancada, sense autèntica comunicació.

3) La tercera comprensió del *zynisme* constitueix una fenomenologia de les formes de consciència polèmiques en una societat bèl·lica fortament controlada, que organitza batalles preventives en nom d'una determinada civilització. Davant d'això cal dissecar el *zynisme* larvat, ocult, però vigorós de l'esquelet institucional: militar, polític, econòmic, del sagrat fins i tot, àmbits que es contraposen i s'entrecreuen d'una faïç complexa, es relativitzen i es reconeixen com a oposats i com a iguals. Unes contraposicions que no estan, avui, a l'abast de la comprensió dialèctica hegeliana, sinó en la de la fenomenologia de Husserl: *zur Sache selbst!* «Ich wil nicht reden, wie die Dinge liegen. Ich will dir zeigen, wie die Sache steht» [«No vull parlar sobre com se situen les coses. Vull assenyalar com es manté la cosa»].⁹

6. LA CRÍTICA AL CINISME

Aleshores, com és possible criticar el *zinisme*, d'acord amb el propòsit de *La crítica de la raó cínica*? El mot crítica procedent del grec *kritikos* significa capacitat de jutjar, d'emetre una sentència d'acord amb uns principis, de la mateixa manera que ho fa Kant a la *Kritik der reinen Vernunft* amb el tribunal de la raó. En el cas de Kant, el judici versa sobre una raó no contaminada per l'element sensible, per l'experiència, i capaç d'emetre judicis sobre els límits del coneixement racional, científic. El tribunal kantianista sotmet a judici la raó pura amb el principi de no-contradicció i amb el principi dels límits de l'experiència, formes pures de la sensibilitat: espai i temps.

Pel que fa al comportament humà, social, la *Kritik der praktische Vernunft* destaca l'autonomia de la consciència, responsable dels seus actes, però sotmesa a la llei universal moral que qualsevol decisió que hom prengui ha de tenir sempre en compte els altres, una interpretació *light* de l'ètica cristiana: estimeu-vos els uns als altres, la qual cosa suposa el domini de les inclinacions i dels interessos particulars. D'altra banda, la *Kritik der Urteilskraft* assenyala la finalitat de les accions humanes que han

9. Erich Kastner, citat per Sloterdijk.

de tendir al Bé Suprem, Bé Suprem que garanteix l'harmonia i l'equilibri en la vida terrenal i l'aspiració a la perfecció assolible d'una forma completa en el més enllà, amb una clara referència a una teologia deïsta. Amb el plantejament idealista transcendent encara és possible una ètica, així com ho és també amb la moral d'Adam Smith, basada en la simpatia i en l'harmonia de la natura, garantida pel principi universal de l'Ésser Suprem.

6.1. *Criteria per a jutjar la raó zynica*

En el discurs il·lustrat i en el kantià encara es pot apel·lar al jutge suprem, a la consciència moral entre persones il·lustrades; el subjecte kantià presenta les bases ontològiques i formals del concepte d'emancipació. Ara bé, quan es tracta de jutjar uns fets socials, empírics, la Revolució Francesa, per exemple, Kant no té cap altra sortida que apel·lar al tribunal de la història, un tribunal ideal, en el sentit que les lleis es basaran en la perspectiva temporal, finalista (teleològica), en un context per sobre del bé i del mal, situat en un futur utòpic, on els fets estaran congelats, sense ossos ni carn.

A més a més, l'*homo œconomicus*, dominat pels seus interessos particulars, a mode de Prometeu alliberat, ha ocupat l'Olimp i ha foragitat els déus:

[...] tu vols assaltar el cel? on són, doncs, els teus cent braços, Tità, on els teus, Pèlia i Óssa, les teves escales per a pujar al castell del pare dels déus i foragitar tothom del cim immortal de l'Olimp, el déu i la seva cort i dir als mortals: quedeu-vos a sota, fills de l'instant, no grimpeu cap a aquestes alçades, perquè aquí dalt no hi ha res.¹⁰

On han anat a parar els déus en llur fugida? A Zeus, que exercia de jutge suprem, se l'ha foragitat. El *logos* filosòfic: desig de poder, de domini de la natura (*Ausbeutungsarbeiter*), cerca el seu propi interès. Qui jutja, doncs?, en nom de quin universal?, aquest és el problema de fons. La ciència ja no es pot justificar epistemològicament sobre la base del principi lògic de contradicció, està determinada per interessos que orienten la investigació i el domini de la natura. Com es pot jutjar la raó *zynica*? Pot, avui, el marxisme, posem per cas, esdevenir jutge imparcial quan el seu *logos* també ha caigut en el *zynisme*? Promet un «home nou, desalienat», però a la vegada difereix la seva realització a *calendas grecas*, en un cel abstracte, sense muses ni *daimons*. La Il·lustració mateixa porta en si l'embrió del *zynisme*, en posseir una base social dèbil, un gran cap en un cos petit, tal com Marx acusa Kant de plantejar una emancipació

10. «(...) du willst den Himmel stürmen? wo sind denn deinen hundert Arme, Titan, wo dein Pelion und Ossa, deine Treppe zu des Göttervaters Burg hinauf, damit du hinaufsteigst und den Gott und seinen Göttertisch und all die unsterblichen Gipfel des Olympos herabwirfst und den Sterblichen predigt: bleibt unten, Kinder des Augenblicks! strebt nicht in diese Höhen herauf, denn es ist nichts hier oben.» Friedrich HOLDERLIN, *Sämtliche Werke*, vol. III, *Hyperion*, Stuttgart, Kohlhammer, 1958, p. 48.

de caire burgès, que deixaria fora la classe treballadora: «Nie hat die Aufklärung ein wirkungsrolles Bündnis mit den Massenmedien schließen können» [«La Il·lustració no ha pogut establir un vincle fort amb les masses»].

La figura de Kant, un gran cap sobre un cos dèbil, d'altra banda, a Sloterdijk, li suggereix la idea de la fisiognomia, com a mètode amb característiques fenomenològiques per a arrencar la màscara de les teories, de les formulacions pretesament pures que constitueixen la raó *zynica*. Si hom no pot exercir de jutge suprem, si hom no pot dir l'última paraula, si el tribunal de la història està també de vacances així com també ho estan les institucions de caire internacional (ONU, Tribunal de l'Haia, tribunals suprems, éssers suprems), almenys aixecar el vel i contemplar la nuesa de les teories, intentant escapolir-se de la bombolla monàdica per tal de recuperar la reflexió crítica de la realitat social i política, única manera que la filosofia superi el seu estat agònic.

6.2. *Concepte de fisiognomia*

És la ciència que analitza el caràcter de la vegetació, definit per la forma de les plantes que la constitueixen en relació amb el medi ambient. També abasta la investigació i l'anàlisi del caràcter d'una persona pels trets de la cara, doctrina de la consciència amb pell i cabells tal com metafòricament la defineix Sloterdijk. Pròpiament la fisiognomia antropològica estudia el caràcter de les persones a partir d'algunes característiques craneofacials. Aquesta ciència és molt antiga; ja Aristòtil estableix quatre tipus de psiquisme prou coneguts, així com els pitagòrics i el mateix Plató divideixen l'ànima en tres parts: racional, sensible i instintiva. Al començament del segle xx, Kretshmer estableix tipus de caire somàtic i Sheldon els concreta en quatre: ectomorf, mesomorf, atlètic i pícnic. La fisiognomia té una certa vinculació amb l'esoterisme, raó per la qual és adient per a caricaturitzar els discursos pretesament universals i al mateix temps els pseudorelats dels mitjans de comunicació que es mouen entre la fluïdesa, la mobilitat i la banalitat.

A més a més, aquesta fisiognomia de naturalesa esotèrica té en compte els símbols, les expressions del rostre a través de la pintura, de la fotografia, del cinema, però també dels textos poètics i literaris. Per això l'arquitectura de la *Kritik der zynischen Vernunft* s'estructura amb el ciment de les fotografies, dibuixos al·legòrics, portades de revista, pintures, retrats, textos i fragments de textos literaris, poètics i filosòfics, amb contínues referències històriques i anàlisis inoïdes fins ara de les parts: el cul, el sexe, el pet, etcètera.

Aquest discurs, *logos poiètic*, esotèric, permet un relat pròxim a la *Wirklichkeit* (realitat efectiva), a la seva manifestació i interpretació, en ésser un discurs en part al·legòric, curull de metàfores i d'equívocs, adequats per a expressar la ironia i el sarcasme, remuntant així el vol de la història i permetent l'eixoriviment de la filosofia.

7. A TALL DE CONCLUSIÓ

El discurs filosòfic de Sloterdijk es pot qualificar de la proximitat, perquè fuig del distanciament objectiu propi de la ciència, que oblida en les seves formulacions que els fils de la raó són moguts per les emocions (intel·ligència emocional); que la raó infatuada amaga al seu darrere la irracionalitat, la passió; que la tecnociència és un instrument de l'explotació de la natura; que tot poder, inclosa la democràcia, té un punt de *zynisme* en recolzar-se inevitablement en lleis coercitives, base de l'ordre social. (En realitat, el cristianisme originari i l'anarquisme serien les úniques doctrines no *zyniques*.) En aquesta línia, és una equivocació greu eliminar d'arrel, en l'anàlisi antropològica i social, la dimensió del sagrat, la posició teològica, l'element frontera amb la raó, que permet una comprensió de la realitat.

De fet, el discurs filosòfic es mou entre l'àmbit de la ciència i el de la poesia, d'aquí la justificació de l'esoterisme: «Mentre que el procés de civilització construeix les peces cardinals de les ciències i ens ensenya a distanciar-nos dels homes i de les coses, de tal manera que les considerem *Gegenstande*, quelcom que està davant nostre o enfront nostre, el sentit fisiognòmic ofereix una clau per al descobriment de la proximitat, en tant que *Umwelt* (medi ambient). El seu secret és la intimitat, no el distanciament; el sentit fisiognòmic no ofereix el coneixement de les coses (*die Sache*), sinó el coneixement convivencial. Sap que tota configuració (*Gestalt*) és comprensiva i que tota *Gestalt* més que no pas altra cosa ens parla; la pell pot escoltar, les orelles permeten de veure i els ulls diferencien la calor i la fredor. El sentit fisiognòmic posa atenció als tons (*Spannungen*) de les coses i vigila, com a rei de les coses, els xiuxiueigs expressius.»¹¹

El científic pensa a partir de la distància, no de l'amistat; l'objectivació condemna al silenci la fisiognomia i en general tot discurs poètic, creatiu, de paraules alades, les dites pels herois de la *Iliada*; l'objectivació, i amb ella la dominació del saber pel poder econòmic, ha condemnat la mateixa eròtica del discurs, els impulsos libidinosos que el mouen a vegades, ha mutilat l'esperit de *finesse*, l'estètica, l'*Einführung*, el *feeling*, ha corromput el llenguatge, el discurs del *logos*, fent passar el particular per universal, la *ratio* pel *logos*. D'aquí la necessitat de l'actitud diogènica, del discurs metafòric, de la ironia i del sarcasme davant de l'engany. La crítica de la raó *zynica* vol entendre els trets de la peça còmica aristofànica de Heinrich Heine i seguir «la idea profunda de destrucció del món» sobre la qual recolza *Die fröhliche Wissenschaft*, «com un arbre màgic, fantàsticament irònic, resplendent, ornat amb pensaments, ocellets cantors i ximpanzés trepadors.»¹²

El discurs poètic, creatiu, viu del *logos* filosòfic, ha de seguir les petjades de la *Gaia ciència*, no pot caure en les mans de la ciència objectivadora, seriosa; d'aquí la necessitat del riure com la bona nova de la paraula evangelitzadora, la paraula que porta a la veritat (recordem Heidegger: la bellesa és el camí cap a la veritat).

11. Peter SLOTERDIJK, *Der Kritik...*, p. 268.

12. Heinrich HEINE, *Die Bäder von Lucca*, citat per Sloterdijk.

D'altra banda, els elements *kynic* i *zynec* es desenvolupen com a parts de la nostra fisiognomia corpòria i intel·lectual. L'esperit de l'època (*Zeitgeist*), vulgues no vulgues, s'encarna en nosaltres i qui desitgi estar per la feina ha de treballar en la psico-somàtica del *zynisme*, en la seva fisiognomia, car el discurs no s'ha de deixar portar per les grans qüestions: què és la vida, què és la mort, la revolució, la democràcia, sinó que ha de trobar els seus temes no a dalt, sinó a sota: en la quotidianitat, en les qüestions que preocupen la gent, àdhuc en les foteses.¹³ La crítica al *zinisme* només es pot exercir des d'un *logos* creatiu, poètic, proper a les coses, si volem erràtic, festiu, irònic, poètic, però crític, revolucionari, com el d'*Hyperion*: «Oh, els poetes tenen raó, no hi ha res petit ni ínfim de què no es pugui parlar.»¹⁴

Per tant, avui, al cinisme imperant, el de la *ratio* calculadora, econòmica, no se'l pot jutjar a partir d'un tribunal imparcial, el tribunal de la raó pura, ahistòric, car tots estem dins de la seva esfera. No podem sortir-nos-en. L'única possibilitat que ens resta és el mètode fisiognòmic, empeltat d'esoterisme, en el sentit que usa la metàfora, la ironia, la caricatura. I aquesta tesi és la que desenvolupa Sloterdijk en la seva última trilogia *Sphären*, I (*Blasen*), II (*Globen*) i III (*Schäume*) per a significar que, en l'època de la voluntat de poder, de la globalització —en tant que universal fictici—, s'ha produït la pèrdua dels referents que donaven sentit fins al segle vint al discurs filosòfic: Déu i el cosmos.

Ara bé, la pèrdua d'aquests referents ontològics no significa pas que hom pugui tirar per la finestra tot el bagatge de la filosofia tradicional o metafísica ontoteològica, car en ella s'hi troben categories, perspectives, criteris per al discurs filosòfic que s'ha de moure enmig del fang tenint com a atmosfera on poder respirar l'universal: «És evident que s'ha esgotat la forma de pensar i de vida de la vella Europa, la filosofia [...] La imatge *gaia* de l'escuma ens serveix per a recuperar el pluralisme metafísic de les ficcions del món. Ajuda a integrar-se en l'element d'un pensar divers sense deixar-nos dur pel *pathos* nihilista. Proclamar mort el Déu danyós del consens vol dir reconèixer que les forces amb què continuar el treball no són sinó les contingudes en la hipèrbole metafísica.»¹⁵

I és que avui Ulisses no retornaria a Ítaca.

13. «Thomas Mann sprach die Einsicht einer Minderheit aus, als er im September 1939, bereits zur Emigration in die USA entschlossen, den Deutschen die Diagnose stellte, sie seien ein Volk geworden, "das die Unbildung und die Rohheit anbeten." Wer den Führer-Effekt in zureichenden historiker Distanz verstehen will, muß der Versuchs einstellen, nach einer persönlichen Dämonie des Diktators zu forschen.» Peter SLOTERDIJK, *Die Verachtung der Massen. Versuch über Kulturkämpfe in der modernen Gesellschaft*, Frankfurt, Suhrkamp, 2000, p. 24.

14. «O die Poeten haben recht, es ist nichts so klein und wenig, woran man sich nicht begeistern könne.» Friedrich HÖLDERLIN, *Sämtliche Werke*, p. 48.

15. Peter SLOTERDIJK, *Sphären III (Plurale Sphärologie)*. *Schäume*, Frankfurt, Suhrkamp, 2004, p. 25 (traducció de l'autor de l'article).